

COMEDIA ROMÂNESCĂ: BĂIEȘU ȘI MAZILU

■ MARIAN
POPESCU

1. Modul comic a cunoscut, în timp, variate dispute teoretice, esteticienii și criticii literari, regizorii și actorii relevând fațete inedite, corelații și deosebiri esențiale față de celălalt mod teatral — modul tragic. În această direcție, este interesant de remarcat faptul că delimitarea teoretică a comicului se face adesea prin raportare directă la modul tragic, judecățile estetice fiind făcute prin opoziție, așa cum se proceda (v. Călinescu) în legătură cu alte două concepte — clasic și romantic.

Teodor Mazilu (în Andrei Strihan — *O aventură estetică cu Teodor Mazilu*, ed. Științifică, 1974) considera comicul ca „expresia libertății interioare a individului”, comicul, ca „atitudine necesară”, fiind „nevoia individului de a se autocunoaște”, „inteligenta lui prin care își măsoară propriile limite”. O altă distincție pe care o face Teodor Mazilu este aceea între modurile teatrale fundamentale și poziția față de realitate. Dacă în tragic personajele „refuză să accepte realitatea”, personajul comic, prin acceptarea legilor naturii, reușește să înțeleagă realitatea în starea ei contradictorie.

2. Aceste precizări teoretice — coordonate antologice ale operei comice — apar într-o lumină mai vie analizând câteva trăsături ale teatrului comic al lui Teodor Mazilu.

Comedia lui Teodor Mazilu presupune, pentru fiecare piesă a sa, un moment de tensiune în care comicul apare în ipostaza sa „serioasă”, o clipă în care o întrebare esențială despre existența umană străbate ca un cutremur conștiința personajelor și restructurează raporturile dintre ele. În cazul lui Mazilu, o frază a lui Tudor Vianu este perfect valabilă: „Există un serios al comicului fără de care n-am ride”. Seriosul acesta este detectabil în orice comedie a lui Mazilu și confirmă una din precizările sale teoretice care se referea

la comicul la care se ajunge trecând obligatoriu prin tragic. („Tragicul este o treaptă a comicului și cred că nu se poate ajunge la comic adinec fără ca acesta să nu fi plătit un tribut tragicului”). Într-o comedie ca *Frumos e în septembrie la Veneția*, personajele — Doamna, o femeie normală, cu înclinații metafizice, Domnul, cam același lucru — se definesc printr-o profundă incapacitate de adaptare la datele prezentului. Aflați la Veneția, cei doi tînjese „tragic” după Veneția visurilor lor. „DOMNUL: *Nenorocirea e că, uncori, idealurile noastre se împlinesc. Uite, am vrut să ajungem la Veneția, ei, bine, am ajuns, acuma să vedem pe unde scoatem cămașa...*” A scoate cămașa pe undeva — aceasta este una din „problemele” omului modern. Eroii lui Mazilu, după un efort remarcabil de edificare moral-intelectuală, se află întotdeauna în situația de a-și constata superficialitatea, eșecurile, inconstanța afectivă și intelectuală.

Obșnuințele mental-verbale, de largă reputație pentru eroii lui Caragiale, se constituie în niște mecanisme automate pentru eroii lui Mazilu, reglîndu-le viața spirituală și afectivă. Veneția eroilor lui Mazilu trebuie în permanență visată, idealizată, niciodată, însă, eucerită. Ca și iubirea: „DOMNUL: (...) *Dacă setea mea de iubire se realizează, nu pot să aspir la iubire. Păi, ce mă fac, doamnă, fără aspirația spre iubire? Te cîștig pe dumneata în carne și oase și pierd în schimb speranța divină că odată și odată te-aș putea întîlni...*” Bergsoniana delimitare a comicului — *du mecanique plaqué sur le vivant* — este perfect compatibilă cu înțelegerea de către personaj a „idealului” uman: să te consumi în trăirea ideii de speranță, fără a spera cu adevărat.

3. În *Don Juan moare ca toți ceilalți* sau *Inundația ori Împăiați-vă iubiiți*, Teodor Mazilu recurge la alte formule comice, eroii

săi, vizibil demoralizați de presiunea pe care o exercită asupra lor cotidiană existență și mitul lor personal, păstrind cu eroism o mică urmă din onestitatea idealului uman. Olga și Emil, din *Inundația*, două tipuri comice, create de lumea modernă — *modernista feministă*, în evident deficit de feminitate, și intelectualul asaltat de succes, pe toate planurile, care încearcă să-și salveze simțul realității — se constituie într-un cuplu antinomic revelator. Modul comic al lui Mazilu reușește să creeze aici o remarcabilă schematizare a unui tip de relații umane prin excelență „modern”. El, prin compromisuri, își perpetuează mediocritatea. Ea, în permanentă emulație, își doarește zece perechi de mânuși și succes „pe drumul progresului material și spiritual”. Asaltată de bunuri de consum, Olga raționează: „Aș fi o timpită dacă mi-aș pierde gingășia (...) Am să-mi păstrez și gingășia și vila de la Bușteni”. Loviți erunt de „modernism”, cei doi naufragiază fără nici o veste departe de țărmul omeniei.

Don Juan și Maria Magdalena din *Don Juan moare ca toți ceilalți* sînt și ei puși în situații periculoase de către miturile pe care omenirea le-a construit cu mîgală pentru ei. Siliți să se conformeze acestor mituri, cei doi nu mai pot să fie ei. „DON JUAN: *Grea meserie ne-am ales, Maria Magdalena! ... Imaginea asta, de amant desăvîrșit, de bărbat veșnic îndrăgostit, pe care și-au făcut-o femeile despre mine, ne-a adus la sapă de lemn*”. „MARIA MAGDALENA: *Biblia spune că eu mi-am regretat viața de curtezană, dar eu, drăcia dracului, vād că n-o regret deloc...*” „Nu sînt eu Maria Magdalena care l-a văzut pe Cristos? Atunci dacă eu sînt Maria Magdalena, de ce n-apare odată tristețea despre care vorbește Biblia? Cine m-a amăgît cu această durere? Nu cumva am inventat eu această durere?” Solicitați „supraomenește” de către respectivele lor mituri, cei doi nu reușesc să evadeze din raclele lor. Mazilu, printr-o parabolă ingenios concepută, edifică din trăsături sigure mitul omului modern care anihilează omul.

4. Modul comic în teatrul lui Teodor Mazilu oferă o panoramă de valoroase expresii ale comicului, piesele sale, unele la limita comicalului, se constituie într-o pledoarie pentru un comic ca „posibilitate de a ne privi existența cu luciditate, de a nu ne lăsa copleșiți de realitate”.

5. O altă modalitate comică de prospec-tare a lumii moderne este cea propusă de Ion Băieșu. Dacă Teodor Mazilu aduce comicul în mod permanent în zona seriosului, Băieșu evidențiază condiția ludică a dinamicii căutării adevărului, sensului. În *Dresoarea de fantome* sau *În căutarea sensului pierdut*, eroii săi încearcă fie o concepere procustiană a relațiilor umane, fie o ieșire, ratată, de altfel, din start, de găsire, de exemplu, a sensului.

Lipsa unui criteriu de apreciere a valorilor face ca totul să devină maleabil, apt a fi dresat, întors, modificat. „DRESOAREA: *Păi nu i-am spus că sînt specialistă? Specialistă cu diplomă. Plus experiența. Am o asemenea experiență că dacă mi-l dai și pe dracu' pe mină, în cinci minute fac inger din el. Adevărul e că orice se poate dresa în ziua de astăzi. A progresat lumea formidabil*”. Comică este disproporția între mijloace și scop. Dar, pentru că scopul scuză mijloacele, spiritele castelului vor fi dresate tot cu anacronicul bici de nădejde. Salariată cooperativei „Dresajul la domiciliu”, al cărei tată demonstrase genial teoria primatului oului asupra găinii („găina a apărut după aceea”), va încerca să dresese spiritele să servească masa turiștilor. Mai greu e să le facă să aibă haz și să danseze dansul specific „Hopa-hopa, vine popa”... Fantomele, toate de viață nobilă, nu mai suportă și experiența aceasta, și îșiucid mentorul.

Procedeu comic folosit de Băieșu constă într-o inadecvare a metodei la obiect sau, pentru eroii din *În căutarea sensului pierdut*, într-o inadecvare a căutării (aici a sensului) la finalitatea acestei tentative. Boxerul, Fecioara, Infirmul, Spionul caută sensul, fiecare din alte motive. BOXERUL: „Eu nu vreau decît un sens pentru mine (...) Vreau să-l simt în mine și apoi să mă privesc în oglindă și să mă admir”. Spionul este trimis de patronul său cu misiune specială: „Am auzit vorbindu-se prin țîrg că există un tip care se numește Aldesus, stăpînul întimplărilor și proprietarul sensurilor (...) Du-te la el și cîupestă-i cîteva sensuri. Pe urmă deschid un magazin și încep să le vînd ca pînea caldă” etc. Dar pînă la Aldesus mai există și formulare de completat, mai trebuie răbdare (că Aldesus se mai scobește și el în nas, cască, strănută), ca în final lui Aldesus să i se constate inexistența, atît a sa, cît și a sensului.

6. Abordarea comică a unor probleme de cunoaștere este o modalitate de sugerare a gravității lor, Băieșu operînd, ca și Mazilu, în registre comice diverse (limbaj, situații, repetiții absurde etc.), care conferă comicului soliditatea estetică necesară operei. Comedia lui Ion Băieșu, originală, atît în privința construcției cît și în direcția caracterizării unor situații-tip de înțelegere mecanică și de simțire „automatizată”, reprezintă, ca și opera comică a lui Teodor Mazilu, o tentativă de reconsiderare a expresiilor comicalului, de deplasare a registrului comic spre zona substanței și nu a faculului.

Modul comic în teatrul românesc contemporan are, în comediele lui Teodor Mazilu și Ion Băieșu, două încercări valoroase de modernizare a posibilităților comicalului de substanță, de orientare a comediei spre un spațiu în care personajul comic să se afle într-o permanentă stare conflictual-comică cu sine și cu lumea.